

IJER - Uluslararası İktisadi ve İdari Akademik Araştırmalar Dergisi

Ijer - International Journal of Economic and Administrative Academic Research

International Indexed & Refereed

ISSN (Online) 2757-959X

www.ijerdersisi.com

İŞLETMELERDE İÇ KONTROL SİSTEMİNİN ÖNEMİ, İÇ KONTROLSİSTEMİNE YÖNELİK ULUSAL VE ULUSLARASI KURUM VE DÜZENLEMELER¹

Mehmet DEMİR²

Hatice ÇİÇEKAY³

ÖZET

İşletmelerde, hem muhasebe sürecinin hem de diğer işlemlerin doğru ve güvenilir biçimde yürütülmesi gerekmektedir. İşletmelerin amaçlarına ulaşmasında, faaliyetlerinin etkinliğinde ve verimliliğinde iç kontrol sisteminin önemi büyüktür. Muhasebe bilgi sistemiyle üretilen bilgiden yararlanan tarafların farklılığı ve çokluğu dikkate alındığında iç kontrol sisteminin önemi daha da artmaktadır. Özellikle 2000’li yıllarda yaşanan ve bütün dünyayı etkilen finansal skandallarda muhasebe bilgilerine yönelik manipülatif işlemlerin olduğu bilinmektedir. Bu skandalların sonucunda şirketler iflas etmiş, o şirketlerle ilişkili taraflar ise telafisi güç maddi ve manevi sorunlar yaşamıştır. Ayrıca muhasebe bilgisinin güvenilirliği yüksek sesle sorgulanmaya başlanmıştır. Bu türden olumsuzlukların önüne geçilmesi ve işletme faaliyetlerinde etkinliğin ve verimliliğin sağlanması için ülkeler ve uluslararası kuruluşlar tarafından çalışmalar başlatılmıştır. Bu kapsamda iç kontrolde izlenecek yolların tespitine ve güncelleştirilmesine yönelik çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bu çalışmada; kontrol ve iç kontrolün önemine kısaca değinilmiş ardından ulusal ve uluslararası bazı kurum ve kuruluşların iç kontrolle ilgili yaptıkları düzenlemeler hakkında bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İç Kontrol, İç Kontrol Sistemi, COSO.

IMPORTANCE OF INTERNAL CONTROL SYSTEM IN BUSINESSES, NATIONAL AND INTERNATIONAL INSTITUTIONS AND REGULATIONS FOR INTERNAL CONTROL SYSTEM

ABSTRACT

In businesses, both the accounting process and other transactions must be carried out accurately and reliably. Internal control system is of great importance in the achievement of the objectives of the enterprises, the efficiency and productivity of their activities. Considering the diversity and multiplicity of parties benefiting from the information generated by the accounting information system, the importance of the internal control system becomes even more important. It is known that there are manipulative transactions regarding accounting information, especially in the financial scandals that took place in the 2000s and affected the whole world. As a result of these scandals, companies went bankrupt, and the parties associated with those companies experienced

¹ Bu çalışmada, Prof. Dr. Mehmet Demir’in danışmanlığında yürütülen Hatice Çiçekay’ın “Muhasebe Bilgi Sisteminin İşletmelerin İç Kontrol Uygulamalarına ve Finansal Performanslarına Etkisi Üzerine Bir Araştırma” adlı henüz devam eden doktora tezinden büyük oranda yararlanılmıştır.

² Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Finans ve Bankacılık Bölümü, mehmetdemir@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1796-7974

³ Öğr. Gör., Van Yüzüncüyıl Üniversitesi, Erciş MYO, hcicekay@yyu.edu.tr, ORCID:0000-0002-9988-1340

difficult material and moral problems. In addition, the reliability of accounting information has started to be questioned aloud. Studies have been initiated by countries and international organizations to prevent such adversities and to ensure efficiency and productivity in commercial activities. In this study; After briefly mentioning the importance of control and internal control, information was given about the regulations of some national and international institutions and organizations regarding internal control.

Keywords: Internal Control, Internal Control System, COSO.

1. KONTROL VE İÇ KONTROL KAVRAMLARI

Kontrol işlevi, yönetimde bir dayanaktır ve genellikle stratejik plan harekete geçirildikten sonra yani tasarlanan hedef, strateji ve taktikler uygulandığında kontrol gerçekleştirilir. Bu noktada bir dizi işlem ve prosedür, söz konusu stratejik planın etkin ve etkililiğini izlemek amacıyla gerçekleştirilir. Bundan dolayı kontrol kavramını anlamak işletmenin üretkenliği ve performansının etkinliği için önemlidir. Dolayısıyla kontrol, işletmenin ihtiyaçları ve yaklaşımlarına (güç veya otorite, yönetim, yönlendirme ve sistem kontrolleri) göre tanımlanabilir ve sınıflandırılabilir (Suárez, 2017: 3).

Kontrol kavramı sadece bilimsel araştırmalarda değil ayrıca bir kuruluşun günlük aktivitelerinde de geniş olarak kullanılır. Bundan dolayı aynı kavram çok çeşitli anlamlara ve yorumlara sahip olabilmektedir (Lakis ve Giriūna, 2012: 144).

Kontrol kavramı Fransızcadan olup Latince counter-roll (contreroll= karşıt kayıt) sözcüğünün kısaltılmış halidir ve günümüzdeki anlamıyla kullanımı 14.yy'a dayanmaktadır. Türkçede de kontrol sözcüğü, Fransızcada benimsendiği gibi işin doğru yapılıp yapılmadığını inceleme olarak ifade edilmektedir. Kontrol kavramı, İngilizcede ise yönetme, yöneltme ve zapt etme gücü ve yetkisi anlamına gelmekte ve Fransızcadaki hesap incelemesi anlamını da taşımaktadır (Cömert, 2016: 3).

ABD'de 1980'li yıllarda, şirketlerde hileli finansal işlem ve raporlamayı önlemek için kurulan Treadway Komisyonu, iç kontrolle ilgili önemli çalışmalar yapmıştır. Özellikle literatür incelendiğinde, İç Kontrol Sistemi (İKS) için bu komisyonla beraber çeşitli mesleki örgütlerce yapılan tanımlar bulunmakta ve İKS'nin geliştirilmesine ve bununla alakalı standartların oluşturulması için çalışmalar yapılmaktadır. Treadway Komisyonu'nun, iç kontrol sisteminin tekrar gözden geçirilmesi hedefiyle oluşturduğu ve Sponsor Organizasyonlar Komitesi (The Committee of Sponsoring Organization of the Treadway Commission - COSO) olarak bilinen çalışma grubunu kurması, iç kontrol için önemli bir kilometre taşıdır (Özbirecikli vd., 2015: 499). COSO, organizasyonlardaki iç kontrolün yapısının temel modellerinden biridir. Birçok ülke organizasyonlardaki iç kontrol için kendi düzenlemelerini geliştirirken temel olarak COSO'yu kullanmaktadır (Kulikova and Satdarova, 2016: 259).

İç kontrol, yönetim işlemlerini yürütenler, denetçiler, yasa koyucular ve muhasebe elemanları gibi farklı kesimlere yönelik farklı şekillerde tanımlanabilmektedir (Gül ve Kaban, 2015: 91). Bu tanımlardan bazılarında aşağıda yer verilmiştir.

COSO'ya göre iç kontrol, "uyum, raporlama, operasyonlar ile ilişkili hedeflerin başarılması bakımında mantıklı teminat sunmak için tasarlanan; yönetim kurulu, yönetim ve diğer personel tarafından etkilenen bir süreç olarak" tanımlanmaktadır (COSO 2013).

COSO işletme yönetimlerinin de etkili bir iç kontrol sistemine ulaşabilmek amacıyla süreçlerin geliştirilme yollarını tanımlayan, açıklayan ve araştıran ve iş dünyasındaki gelişme ve değişimlerden etkilenen çok önemli ve canlı bir modeldir. Bu sebeple 1992 yılında yayınlanan ilk COSO modeli 2013 yılında güncellenerek çağın gerekliliklerini yansıtacak bir şekle getirilmiştir (Türedi vd, 2015: 103). COSO, 2013 yılında güncelleyerek yayınladığı İç Kontrol-Bütünleşik Çerçeve'de finansal raporlamanın güvenilirliği amacı yerine biraz daha

geniş anlam taşıyacak şekilde sadece raporlamanın güvenilirliği kavramını kullanmıştır (Cömert, 2016: 7).

Sayıştay Denetim Terimleri Sözlüğünde yapılan tanımda iç kontrol; *“bütçeye ve yürürlükteki kurallara bağlı kalınmasına, muhasebe kayıtlarının geçerliliğinin ve güvenilirliğinin sağlanmasına, varlıkların korunmasına ve özellikle mali bilgileri zamanında kullanarak yönetim kararlarını kolaylaştırılmasına imkân veren prosedürler ve araçlar bütünü”* olarak belirtilmiştir (Güney ve Sarı, 2015: 8 - 9).

İç kontrol, bir başka tanıma göre genel olarak, finansal bilginin zamanında hazırlanması, muhasebe kayıtlarının tamamlanması ve doğruluğu, hile ve hataların tespiti ve önlenmesi, şirket varlıklarının korunması ve yönetilmesi, iç ekonomi politikası ile uyum, bir girişimin istikrarlı ve verimli operasyonunun sağlanması gibi amaçlara ulaşmak için şirket yönetimi tarafından uygulanan bütün iç kural ve kontrol prosedürleri anlamına gelmektedir (Travinska, 2014: 145).

İç kontrol, kuruluşun her alanında, her düzeyde, varlıkların güvenliğinin sağlanmasına, uyum ve şeffaflığın tesisine, maddi zayıflığın iletilmesine, organizasyonun uzun vadeli hedefe ulaşmak için pay sahibinin çıkarının korunmasına yönelik tüm günlük faaliyetleri kapsayan bir yönetim aracıdır (Akwaa-Sekyi and Gene, 2017: 31). İç kontrol sistemi muhasebe bilgi sisteminin ve denetim performansının önemli bir unsuru kabul edilmektedir. Buradan yola çıkılarak iç kontrol, hem raporlama faaliyetlerine olan güveni hem de gelecekteki denetim performansını artırmaktadır (Bozkurt, 2014: 72-73).

2. İÇ KONTROL SİSTEMİ

Günümüz iş hayatında stratejik hedeflere ulaşmayı amaçlayan işletme üst yönetimlerinin, sürdürülebilir başarıyı sağlamalarında işletme içinde belirli yapıtaşlarını oluşturmaları önemlidir. Bunlar arasında;

- Etkin bir organizasyon yapısı ve insan kaynakları,
- İç kontrol sistemi,
- İç denetim,
- Bağımsız denetim,
- Teknolojik alt yapı gibi unsurlar sayılabilir.

Söz konusu unsurlar, kurumsal yapının başarısı için değişmeyen ve yokluklarının düşünülemeyeceği özelliklere sahiptirler (Tüm ve Reyhanoğlu, 2015: 401).

İşletmenin amaçlarına ulaşabilmesi için yöneticilerin almış olduğu önlemlere ve uyguladığı yöntemlere “kontrol usul ve yöntemleri” adı verilmektedir. Ayrıca işletme içi kontrolleri işletme dışı kontrolden ayırmak için iç kontrol (internal control) terimi kullanılmaktadır (Ömürbek ve Altay, 2011: 381).

Yöneticiler, işletme hedeflerini gerçekleştirmek için yönetim fonksiyonlarını icra ederlerken bazı sistemlerden faydalanırlar. İşletme ne kadar büyük olursa olsun kullanılan sistemler sayesinde işletmenin yönetim sorunu oluşmaz, yöneticiler işletmeye hükmedilebilir, yapılan işlemlerin sonuçlarını görebilir ve bu doğrultuda önlemler alabilir. Kullanılan sistemlerden birisi de iç kontrol sistemidir (Ömürbek ve Altay, 2011: 380; Akbulut, 2012: 175; Aktürk ve Kılıç, 2015: 6567).

Şirketler için iç kontrol sistemi gerekliliktir. O olmadığında veya eksiklikler taşıdığında şirketler hedeflerine ulaşmada zorluk yaşarlar. Örneğin bir şirket finansal raporunu hazırlarken

içeriği yasalara uygun olmalı ve bunun nasıl yapılacağını bilmek için de bir iç kontrol sistemi kurulmalıdır. Buna ek olarak çevresel problemlerin önüne geçmek bir iç risk yönetim sisteminin kurulmasını gerektirir ve şirketler için bir iç kontrol sistemi temel bir yönetim sisteminin yanı sıra bir risk yönetimi olarak da düşünülebilir. Yasal zorunluluğun olmadığı durumlarda dahi şirketlerin iç kontrol sistemi kurması yine de gereklidir. Özellikle bir şirket genişledikçe, yöneticilerin tüm yönetim sorunlarını kontrol etmesi daha zor hale gelmektedir. İç kontrol sistemi, her şirketin sahip olması gereken temel bir sistemdir (Takahiro and Jia, 2012: 66).

Uluslararası işletmeler küreselleşme süreci ile birlikte büyüyerek daha karmaşık bir yapıya sahip olmuş, üst düzey yöneticilerin işletmelerde yapılan faaliyetlerde doğrudan bilgi sahibi olma imkânları azalmıştır. Bundan dolayı iç kontrolün önemi uluslararası işletmelerde de artış göstermektedir (Gönen ve Solak, 2016: 728).

3. İÇ KONTROL SİSTEMİNİN ÖNEMİ

İç kontrol, firmaların kurumsal yönetiminin bir kaynağıdır ve onların verimli ve etkili performanslarını teşvik etmede değerli bir aracı ve mekanizması olarak kabul edilir. İşletmelerin rekabet avantajını, performansını ve sonucunu belirlemede, yönlendirmede ve açıklamada önemli bir rol oynar. Ayrıca, iç kontrol ile işletmeler amaç ve başarılarına ilişkin makul güvence sağlamak için oluşturulan politika ve prosedürlerin farkında olurlar. İç kontrol, belirlenen hedeflere ulaşmak ve performanslarını sürdürmek için firmaların operasyonel ve finansal risklerini yönetmeye yardımcı olabilir. Bu sebeple, iç kontrol, etkin operasyonları desteklemek, işletmelerin gelecekte ve uzun vadede büyümelerini sağlamak ve teşvik etmek için önemlidir. İç kontrol kalitesine sahip işletmeler, muhasebe bilgilerinin yararlılığını etkin bir şekilde sağlayabilir, doğru bir şekilde karar seçimleri ve alternatifler yapabilir, potansiyel olarak organizasyonel görev ve işlevleri yerine getirebilir ve iş rekabetçiliğini ve performansını önemli bir şekilde artırabilir. Bu tür işletmeler büyük muhasebe bilgilerine sahip olma ve en iyi karar verme başarısını sağlama eğilimindedir (Phomlaphatrachakom, 2019: 199).

İç kontrolün rolü bir organizasyonun özellikli hedef ve amaçlarını başarmasına yardımcı olmaktır. Bütün organizasyon yapısının iç kontrol bileşenlerine uyması önem arz eder. İç kontrol sistemi organizasyon için birçok yarar sağlar. İç kontrol sistemi etkili denetim süreci için istenen güvenilir finansal raporlama ve varlıklar üzerinde güvenlik sağlamaktadır (Younas and Kassim, 2019: 4).

Bir işletmede iç kontrol sistemi kurulurken yapılan çalışmaların tamamının kapsayıcı olmasına özen gösterilmelidir. İç kontroller yönetim tarzına ve karşılaşmış oldukları risklere göre adetleri, mahiyetleri ve tarzları işletmenin türüne göre farklılık göstermektedir (Akyel, 2010b: 89). En önemli husus, iç kontrolün sadece bir şirketin bütün faaliyetlerini kapsamadığı aynı zamanda mümkün olduğu kadar ekonomik ticari faaliyetini sağlamak için hedefleri, amaçları ve görevleri dikkate aldığıdır (Lakis and Giriūnas, 2012: 149).

İç kontrol, işletme amaçlarının gerçekleştirilmesinde faydalanılan metotları ve işlemleri içerir ve bu tarzda yönetime faydalı olur. İç kontrol ayrıca varlıkları gözetmede, kusurları ve yolsuzlukların meydana gelmesini engellemede ilk savunma işlevini görmektedir (Demirbaş, 2005: 169).

İç kontrol, kurumun finansal performansı üzerinde önemli bir rol oynar. Finansal performans, bir organizasyonda uygulanan uygun iç kontrol sisteminin bir sonucudur. Dolayısıyla iç kontrolün yokluğu veya eksikliği, herhangi bir kuruluşun mali sağlığı için büyük endişe konusu olmalıdır (Masanja, 2018: 207).

Dünyada yaşanan ve işletmelere fazlaca hasar veren muhasebe skandalları, iç kontrolün öneminin daha da artmasını sağlamıştır. Bir kuruluşta düzgün bir biçimde işleyen güvenilir bir

iç kontrol sisteminin varlığı, işletme çalışanlarının işletmenin belirlediği maksatlar paralelinde hangi ölçüde aktif rol oynadıklarını belirleme imkânı sağlamaktadır (Atmaca, 2012: 198).

İç kontrol, kurumların yönetim sistemlerinin ve risk yönetimi yeteneklerinin çok önemli bir parçasıdır. Birimin hedeflerine ulaşmasının desteklenmesi ve gerçekleştirilmesi ile sahiplerinin değerlerinin oluşturulması, tesisi ve korunması için temel bir faktördür. Gelişmiş bir iç kontrol sistemi, işletmenin mümkün olduğu kadar çok fırsatı elde etmesine ve toplamasına ve piyasa baskılarından kaçınmasına, ona para ve zamandan tasarruf etme, varlıkların değerlerinin oluşturulmasını ve korunmasını teşvik etme fırsatı sağlar. Güçlü iç kontrol sistemi, işletmeye daha fazla risk alma fırsatı vererek faaliyet gösterdiği pazarda daha rekabetçi olmasını mümkün kılar. Etkili bir risk yönetimi ve etkili bir iç kontrol sistemi, bir organizasyonun her seviyesinde ve operasyonlarının tamamında iyi yönetişimin önemli bir parçası olmalıdır (Cika, 2017: 88).

4. İÇ KONTROL SİSTEMİNE YÖNELİK KURUM VE DÜZENLEMELER

İşletmeler için çok önemli bir yere sahip olan iç kontrol sistemi, hem dünyada hem de ülkemizde bazı kurum ve düzenlemelere konu olmuştur. Bazı kurumlar doğrudan bazı kurumlar ise dolaylı olarak iç kontrole yönelik düzenlemelere gitmişlerdir. Burada önce uluslararası ardından da ulusal düzeyde olmak üzere iç kontrolle ilgili kurum ve düzenlemeler hakkında özet bilgilere yer verilmiştir.

4.1. Uluslararası Düzeyde Kurum ve Düzenlemeler

İç kontrol sisteminin, evrensel olarak muhasebe ve finansal raporlama skandallarından sonra önemi günden güne artmış, etkilediği alan genişlemiş ve kavrama yönelik farklı çerçeve modeller geliştirilmiştir (Tüm ve Reyhanoğlu, 2015: 401). Sarbanes-Oxley Yasası (SOX) ve diğer ülkelerdeki ilgili düzenlemeler, genel olarak bir kuruluşun yönetim kurulu, yönetim ve diğer personeli tarafından icra edilen ve amaçların gerçekleştirilmesine ilişkin makul güvence sağlamak üzere tasarlanmış bir süreç olan iç kontrolü vurgulamaktadır (Kanagaretman ve diğ., 2016: 30).

4.1.1. Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü (IIA) ve İç Kontrol

Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü 1941'de ABD'de iç denetim mesleğinin gelişmesi, iç denetçilerin eğitimi, mesleki gelişmelerinin sağlanması, iç denetimle bağlantılı dünya çapında kabul gören standartların oluşturulmasını sağlamak için kurulmuştur (Yurtsever, 2008: 29). Enstitü, iç denetim mesleğini profesyonel ve yüksek kalitede yürütülmesi için standartlar belirlemekte ve iç denetçilerin sertifika almalarına ilişkin programlar tertip etmektedir. Yüksek kalitede bir iç denetimi hedefleyen bu çerçevenin uygulanmasının zorunlu bir bölümü; iç denetimin tanımı, Etik Kurallar ve Uluslararası İç Denetim Mesleki Uygulama Standartlarından oluşmaktadır. Bundan dolayı iç denetimle alakalı standartlar aslında daha kapsamlı bir bütünün parçasıdır (Zencirkıran, 2015: 67-68).

İç Denetçiler Enstitüsü, COSO raporu doğrultusunda 1999'da iç kontrolü tanımlamıştır. Bu tanıma göre; iç kontrol, işletme yönetiminin ayrılmaz bir parçası olup; çalışmalarda etkinlik ve verimlilik, bütçenin uygulanması, mali tablolar ve ilgili raporlar dâhil olmak üzere finansal raporlama ve diğer raporların güvenilirliği, yürürlükteki kanunlar ve düzenlemelere uygunluk amaçlarının gerçekleştirilmesi konusunda uygun bir güvence sağlayan, kurum çalışmalarında devamlılık temelinde bir seri eylem ve faaliyettir (İbiş ve Çatıkkaş, 2012: 104).

4.1.2. Sponsor Organizasyonlar Komitesi (COSO Treadway Commission) Raporu ve İç Kontrol

İç kontrol sistemleriyle ilgili çeşitli modeller söz konusudur. Bu modellerden birisi de COSO'dur. COSO Amerika'da muhasebe, denetim, finans gibi meslek örgütlerinin bir araya gelerek oluşturduğu komisyon tarafından geliştirilen bir modeldir. Öncelikle özel sektörde uygulanması için geliştirilen ancak ve günümüzde kamu sektöründe de uygulanan COSO modeli, iç kontrol uygulamalarında şüphesiz en çok benimsenen bir modeldir (Güner, 2009: 188).

İç kontrolün önemi, 1970'li yılların ortalarında Amerika'da Watergate savcısının iç kontrole dikkat çekmesiyle artmıştır. Watergate araştırmaları sonucunda 1977'de ana konusu iç kontrol olan "Yabancı Yolsuzluk Kanunu" (Foreign Corrupt Practices Act) yürürlüğe girmiştir. Bu kanun 1980'lerin başlarındaki kontrol ortamı ve iç kontrol sürecine olan ilginin artmasının zeminini oluşturmuştur. Sonrasında ise 1985'te Hileli Mali Raporlamayla alakalı Treadway Komisyonu olarak da bilinen Ulusal Komisyon kurulmuştur. Bu komisyon, Hileli Mali Raporlama konusunda bir rapor yayımlanmıştır. Raporda, kontrol ortamıyla davranış ve yetki standartlarına vurgu yapılarak, iç kontrol kavramı için ortak bir anlayışı barındıracak bir çerçeve oluşturulması konusunda destek sağlayacak kurumlara çağrıda bulunmuştur. Bu çağrı ile COSO (Treadway Komisyonunu Destekleyen Kuruluşlar Komitesi) oluşturulmuştur. COSO, var olan kaynaklardaki iç kontrol ile ilgili eğilimleri birleştirerek etkinliğin değerlendirilmesi amacıyla geniş kapsamlı ve uygulanabilir ölçütler geliştirmiştir. 1992'de yayımladığı "İç Kontrol – Bütünleşik Çerçeve" ilerleyen yıllarda özel ve kamu sektöründe yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır (Ceyhan ve Apan, 2014: 181). COSO'nun 1992 yılında "İç Kontrol Bütünleşik Sistem" (Internal Control, Integrated Framework) adıyla yayınladığı rapor, iç kontrolün yönetim raporu üzerine dikkat çekmiştir. COSO Raporu, işletmeler için kontrol yapısının belirlenmesinde temel kaynak haline gelmiştir (Güney ve Sarı, 2015: 11). COSO'nun iç kontrole ilgili önerilerde bulunduğu bu önemli raporda, iç kontrolün tanımı ve kontrol sistemlerinin nasıl düzeltilmesi gerektiği açıklanmıştır (İbiş ve Çatıkkaş, 2012: 101). Komisyonun ilk başkanı James C. Treadway'dir. Bu sebeple komisyon "Treadway Komisyonu" olarak da bilinmektedir (Uysal, 2010: 126).

COSO'nun etkinliklerini beş sponsor örgüt desteklemektedir (Karakoç ve Özdemir, 2016: 142):

- Amerikan Muhasebeciler Birliği (American Accounting Association-AAA)
- Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (American Institute of Certified Public Accountants-AICPA)
- Finansal Yöneticiler Kurumu (Financial Executives International –FEI)
- Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü (The Institute of Internal Auditors-IIA)
- Yönetim Muhasebecileri Enstitüsü (The Institute of Management Accountants-IMA)

Her ne kadar adı geçen kurumlar tarafından oluşturulmuş olsa da COSO, bu beş kurumdaki bağımsız bir kuruluştur ve iç kontrol sisteminin gelişmesi yönünde çok büyük katkı sağlamıştır (Eralp ve Bozbaş, 2014: 64).

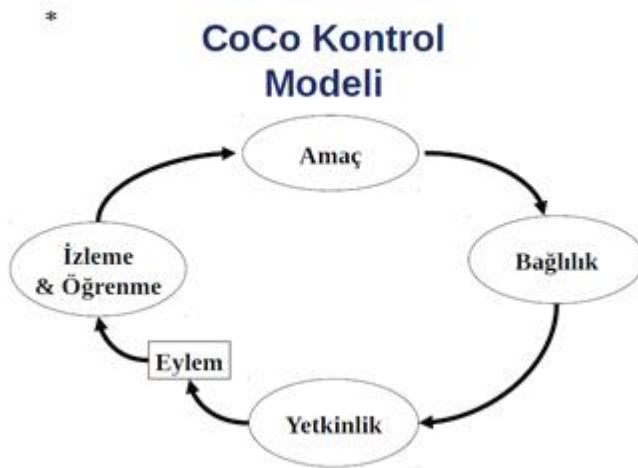
4.1.3. Kontrol Kriterleri Komitesi (COCO) ve İç Kontrol

Kanada'da, COSO'nun ortaya çıkmasıyla beraber iç kontrol sistemlerine yönelik bir model geliştirmek amacıyla çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. 1995 yılında, "Kanada Yetki Belgeli Kamu Muhasebecileri Enstitüsü" marifetiyle "Kontrol Kriterleri Komitesi (Criteria of Control Objectives – COCO) kurulmuştur. Bu Komite'nin çalışmaları yönetim kurulları, üst ve

alt yöneticiler, ortaklar, kreditorler ve denetçiler için bir kontrol rehberinin gelişmesini sağlamak üzere “Kontrol Rehberi” adı altında yayımlamıştır. Sonuç olarak COSO modelinden kavramsal açıdan daha geniş bir model ortaya çıkmıştır. COCO, iç kontrol yerine kontrol terimini kullanmayı daha uygun görmüştür. COSO iç kontrol modelinin kapsamında yer almayan amaç belirleme, stratejik yönetim, risk yönetimi ve düzeltici önlemler gibi spesifik yönetim faaliyetleri COCO modelinde kontrol kavramının bir parçası olarak kabul edilmiştir. COCO, kontrol kavramına geniş bir perspektiften bakarak, kurum amaçlarını başarmak için çalışanları destekleyen ve bir arada tutan kaynaklar, sistemler, süreçler, kurum kültürü, kurumsal yapı ve görevler gibi kurum öğelerinden biri olarak tanımlanmıştır (İbiş ve Çatıkkaş, 2012: 110).

COCO modelinde her ne kadar farklı bir yaklaşım açısı benimsenmiş olsa da kapsam, COSO modeli ile aynı şekilde tasarlanmıştır. COCO’da, dört alan ile 20 ölçüt belirlenmiştir. Bu modellerden ilki “amaçlar” olarak ifade edilmektedir. Amaçlar, işletme amaçları, riskler, politikalar ve planlardır. “Bağlılık” ise değerler, insan kaynakları politikaları, otorite, sorumluluk, güvenilirlik, dürüstlük ve güvendir. “Yeterlilik” ile kastedilen husus bilgi, yetenek, araçlar, iletişim ve kontrollerdir. Son alan olan “gözlem” ise performans ve kontrol etkinliğinin değerlendirilmesidir (Keskin, 2006: 42).

COCO Kontrol Modeli Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. COCO Kontrol Modeli (Türedi vd., 2015: 106)

Şekil 1’de görüldüğü gibi COCO, sayılan bu dört alanı, kontrol sürecinin sürekliliğini yansıtabilecek biçimde birbirlerini dairesel olarak takip eden süreç şeklinde değerlendirmektedir (Türedi vd., 2015: 106).

4.1.4. Bilgi Teknoloji İçin Kontrol Hedefleri (COBIT) ve İç Kontrol

Bilgi Teknoloji İçin Kontrol Hedefleri (Control Objectives for Information and Related Technology – COBİT), 1996 yılından itibaren kullanılmaktadır. İşletmelerin yazılımlardan oluşan riskleri kontrol etmek amacıyla geliştirilmiştir. Sistemi kurmak ve aktif bir biçimde çalıştırma yükümlülüğü yöneticilere aittir. Bağımsız ve iç denetçiler de işletmelere karşı yaptıkları faaliyetlerden dolayı sorumlu sayılmaktadır. Sistemin amacı güvenilir finansal

raporlamayı, faaliyet etkinliğini, işlemlerin mevzuata uygunluğunu ve bilgilerin gizliliğini sağlamaktır (Dabbağoğlu, 2009: 111).

COBİT, bilgi teknolojisi kaynaklarının birbirlerine uygunluğuna ve ihtiyaçları karşılayıp karşılamadığı konusunda değerlendirmeye yönelik olarak yedi ölçüt geliştirmiştir. Bu çerçevede bilgide olması gereken ölçütler; etkililik, verimlilik, gizlilik, bütünlük, kullanılabilirlik, uyum ve güvenilirliktir. COBİT'in misyonu; denetçiler ve yöneticiler tarafından günlük iş süreçlerinde kullanılan uluslararası bilgi teknolojilerini analiz etmek, tanıtmak ve geliştirmektir. Bu yönüyle COBİT, etkili olarak uygulandığı takdirde hedeflere başarıyla ulaşılmasına yardımcı olacak bir kontrol modelidir ve bilgi teknolojilerinin kurumsal ihtiyaçları karşılamak noktasında yeterli olmasını amaçlamaktadır (Eralp ve Bozbaş, 2014: 101).

4.1.5. Sarbanes Oxley Yasası'na (SOX) ve İç Kontrol

İç kontrollerin (ve kurumsal yönetimle ilgili diğer konuların) etkinliğini güçlendirmek için, Sarbanes-Oxley Yasası (SOX) 2002'de yürürlüğe girmiştir. SOX Yasası ile halka açık şirketlerdeki yatırımcıların çıkarlarını korumak için muhasebe sektörünü izlemek üzere Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu'nu (PCAOB) kurulmuştur. Bu bağlamda, PCAOB birkaç denetim Standardı (AS1-AS15) yayınlamış ve geçici standartlar olarak AICPA'nın bazı denetim standartlarını benimsemiştir (Foster and Shastri 2013: 184). SOX'un önemli bir yönü yatırımcılara bir işletmenin iç kontrol kalitesi hakkında bilgi imkânı veren iç kontrol raporlama gereksinimi karşılamasıdır (Goh and Li, 2011: 976).

Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya'daki kurumsal skandallar, insanların işlevlerine daha fazla dikkat etmesini sağlamıştır. Şuan birçok ülke yasal iç kontrol sistemlerini yapmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Enron gibi büyük kurumsal skandallar "Sarbanes-Oxley mevzuatının (SOX Yasası) kurulmasını tetiklemiş, şirketlerin dış denetimini, bilgi ifşa sistemini ve diğer ilgili kurumsal yönetim şartlarını güçlendirmiştir (Takahiro and Jia, 2012: 66-67). Yasada vurgu yapılan en mühim konulardan bir tanesi, bir denetim komitesinin kurulması ve bu komitenin iç kontrol sistemini denetleyerek üst birimlere rapor sunmakla görevlendirilmesidir. Üstelik Yasanın finansal raporlamaya ait iç kontroller bölümünde, işletme yönetimlerine şirketin finansal raporlamasına ait iç kontrollerin yeterliliğinin değerlendirme zorunluluğu getirilmiştir. Sarbanes-Oxley Yasası 11 ana başlık ve pek çok alt başlıktan meydana gelmektedir. Yasada denetçi bağımsızlığı, kurumsal yönetim ve sorumluluk, halka açık şirketler muhasebe gözetim kurulu başlıklarında yeni düzenlemeler yapılmıştır (Çukacı, 2012: 34).

Sarbanes Oxley 2002 Yasasının iç kontrol düzenlemeleri 302 ve 404 bölümlerinde bulunmaktadır. Bölüm 302, şirketlerin yıllık raporları ile iç kontrollerindeki herhangi bir değişikliği rapor etmeyi vurgulamaktadır (Agbejule and Jokipii, 2009: 501). SOX Bölüm 404, yönetim (404 (a)) ve denetçiler (404 (b)) tarafından yapılan İç Kontrol Finansal Raporlamasıyla ilgilidir (Fan ve diğ., 2017: 73). Bu bölümde yönetimin, iç kontrol sistemi yeterliliği konusunda yıllık olarak rapor vermesini ve bağımsız denetçilerin yönetimin değerlendirmesini onaylamasını gerektirdiği vurgulanmaktadır (Altamuro ve Beatty, 2010: 61). Bölüm 404'ün temel amacı, bir şirketin finansal raporlama üzerindeki iç kontrolünün etkinliği hakkında kamuya faydalı açıklamalar sağlamak ve hileli uygulamaları ve muhasebe tutarsızlıklarını önleyerek hissedarların ve kamunun çıkarlarını korumaktır (Sun, 2016: 280).

Daha spesifik olarak, Yasanın 302 bölümü, bir şirket yönetiminin yeterli İç Kontrol Finansal Raporlamayı kurma ve sürdürme sorumluluğunu kabul etmesini ve mali yıl sonu itibarıyla bir şirketin yıllık raporunda etkinliğini onaylamasını gerektirir. Ek olarak, yasanın

404 (a) bölümü bir şirket yönetiminin İç Kontrol Finansal Raporlamanın etkinliği üzerine yıllık değerlendirme ve rapor yapmasını zorunlu kılmaktadır (Gupta ve diğ., 2018: 201-202).

Sarbanes-Oxley Yasasının bölümleri 302 ve 404 tarafından düzenlendiği gibi iç kontrol sistemi, kurumsal yönetim kalitesini sağlamada önemli bir mekanizma olarak kabul edilir. Onun pazarla iletişim halinde olması gereken finansal durumlar ve finansal olmayan bilgi güvenilirliği üzerinde üst yöneticilerin sorumluluğunu arttırdığı ve bağımsız denetçi komisyonunun izleme hareketlerini geliştirdiği ifade edilmektedir (Paletta and Alimehmeti, 2018: 277).

SOX'un yürürlüğe girmesinden bu yana, uygulama zorlukları ve Bölüm 404'ün maliyetleri ve faydaları ile ilgili süregelen bir tartışma devam etmektedir. Bunu savunanlar, finansal raporlama üzerinde etkili bir iç kontrol varlığının önemli bir faydasının, ifşa yoluyla yönetim tarafından etkili mali idare için bir disiplin sağlaması ve bunun da bir şirketin sermaye maliyetini düşürmesi olduğunu savunmaktadır. Diğerleri, uyum faaliyetlerini basitleştirerek, standartlaştırarak ve bir araya getirerek, güçlendirilmiş kontrol ortamı, denetim komitesi katılımının artması ve şirketlerde maliyet tasarrufu gibi beklenmedik faydaları öne sürmektedir (Gupta ve diğ., 2013: 400).

4.1.6. Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (AICPA) ve İç Kontrol

AICPA meslek örgütü 1887'de kurulmuş ve halen ABD'nin muhasebe alanında düzenlemeler yapan ve faaliyet gösteren en büyük meslek kuruluşudur. Örgütün esas amacı meslek üyelerinin haklarını korumak, eğitimle alakalı ve mesleğe giriş esaslarını düzenlemek yetki belgesi vermektir. AICPA'nın en önemli fonksiyonlarından biri de ülke çapında muhasebe uygulamalarına yön veren "genel kabul görmüş muhasebe standartları" ile "bağımsız denetime" ilişkin denetim standartlarını ve prensiplerini düzenlemektir (Yurtsever, 2010: 29).

AICPA'da iç kontrolün önemi aşağıdaki gibi açıklanmıştır (Çukacı, 2012: 31):

- İşletmelerin faaliyet alanlarının daha karmaşık ve büyüklüklerinin de gittikçe artması yönetim, etkin kontrol faaliyetleri neticesindeki rakamsal rapor ve analizleri önemsemektedir.
- Etkili bir iç kontrol sistemi, insanların zaaf ve zayıflıklarına karşı koruma sağlar ve böylelikle yanlışlıkların ve usulsüzlüklerin oluşmasını azaltır.
- Denetçiler yönünden çok sayıda işletmenin denetiminin, uygun ücret çerçevesinde yapılması zor bir durumdur.

AICPA iç kontrolü, organizasyonun planı ve bir işletmenin varlıklarını korumak, muhasebe verilerinin doğruluğunu ve güvenilirliğini incelemek, işlemlerin etkinliğini artırmak ve belirlenen yönetim politikalarına uymayı teşvik etmek için benimsenen bütün koordinat yöntemleri ve önlemleri olarak tanımlamaktadır (Ambarita ve diğ., 2016: 1831).

4.1.7. Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) Denetim Yönergeleri ve İç Kontrol

IFAC, dünyada uluslararası muhasebe standartlarına yön veren en önemli muhasebecilik meslek örgütüdür. 1977 yılında kurulan bu örgüt muhasebeciler için; meslek etiği, Uluslararası Denetim Standartları, Uluslararası Eğitim Standartları, Uluslararası Kamu Sektörü Muhasebe Standartları geliştirmekte ve yayınlamaktadır. Uluslararası denetim ve güvence hizmetlerine kalite sağlamak için denetim standartlarını geliştirip yayınlamak üzere Federasyon yapısında oluşturulan Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu (International Auditing and Assurance Standards Board – IAASB) bir dizi denetim standartları oluşturarak yayınlamıştır. Bu standartlardan 400 No.lu "Uluslararası Denetim Standardı

Risklerin Belirlenmesi” ve “İç Kontrol” başlığı, muhasebe ve iç kontrol sistemlerinin yapısını anlamak ve denetim riskini belirlemek amacıyla düzenlenmiştir (İbiş ve Çatıkkaş, 2012: 104-105).

IFAC'nin Bağımsız Denetim Standartlarında olan iç kontrolün tanımı AICPA'nın yaptığı tanıma benzemektedir. IFAC'a göre iç kontrol sistemi; işletme varlıklarının korunması, hata ve yolsuzlukların önlenmesi, muhasebe bilgilerinin doğruluk ve güvenilirliğinin sağlanmasıdır. İç kontrol sistem aynı zamanda, işletme faaliyetlerinin yönetim politikalarına uygun, düzenli ve etkin bir şekilde yürütülmesine yardımcı olacak politika ve prosedürleri kapsamaktadır (Çukacı, 2012: 33).

4.1.8. SysTrust İç Kontrol Modeli

Müşterilerin, ortakların ve yönetimin memnuniyetini sağlamak için kurulan SysTrust modeli, AICPA ve Kanada Sertifikalı Muhasebeciler Birliği'nin (Canadian Institute of Chartered Accountants - CICA) ortak katkılarıyla geliştirilen bir güvence sistemi olarak nitelendirilmektedir. SysTrust modeli; Güvenlik Hizmetleri İlke ve Kriterleri (Trust Services Principles and Criteria) üzerine kurulmuştur ve uygulayıcıların; ulaşılabilirlik (availability), güvenlik (security) ve dürüstlük (integrity) şeklindeki üç temel Güvenlik Hizmet İlkesini, belirli bir sistemin güvenilirliği açısından değerlendirmesi ve test etmesi gerekmektedir (Eralp ve Bozbaş, 2014: 102). Sistemde tesis sorumluluğu yöneticilere aittir, etkin çalıştırma sorumluluğuyorsa dış denetçilere aittir. SysTrust iç kontrol modeli sisteminin kapsama alanı firmanın bilgi sistemidir. Dolayısıyla sistemin güvenilir finansal raporlamadaki amacı, yönetimin belirlediği hedefleri ulaşmasını sağlamaktır (Dabbağoğlu, 2009: 111).

4.1.9. İngiltere: Turnbull Raporu

Turnbull raporu İngiltere'de 1999 yılında İngiltere ve Galler Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü (The Institute of Chartered Accountants in England-Wales – ICAEW) tarafından “İç Kontrol, Birleştirilmiş Kurallar Üzerine Yönetim Kurulu Üyeleri İçin Rehber” (Internal Control, Guidance for Directors on the Combined Code) başlığıyla yayınlanmıştır. Hisse senetleri Londra Borsası'nda işlem yapan işletmelerin “iyi yönetim” esasına ve mevzuata bağlılığını amaçlayan bu rapor, COSO raporuyla aynı konular üzerinde durmaktadır. Güçlü bir iç kontrolün hangi düzenekte, ne tür süreçleri ve alt sistemleri içermesi gerektiğini aynı ifadelerle açıklanmaktadır (Adiloğlu, 2011: 104-105).

Turnbull raporu iç kontrol sistemini tetkik etmeye, yönetim kurulunun, tepe yöneticilerin ve diğer personellerin sorumluluklarının neler olduklarını gözlemleyerek başlamaktadır. Sonrasında ise; etkin bir iç kontrol sisteminin öğelerinin neler olması gerektiği, sistemin etkinliğinin nasıl değerlendirileceği ve yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporunda yer vermesi gereken iç kontrol ile ilgili açıklamaların neler ve nasıl olması gerektiği konuları yer almaktadır (Kaya, 2015: 38).

4.1.10. Uluslararası Yüksek Denetim Kuruluşları (Sayıştaylar) Örgütü (INTOSAI) ve İç Kontrol

INTOSAI, ya Birleşmiş Milletler ya da Birleşmiş Milletlerin uzmanlık kuruluşlarına üye olan ülkelerin yüksek denetleme kurumlarına üye olduğu bir kuruluştur. Bu kuruluşun amacı yüksek denetleme kurumları arasındaki ilişkileri geliştirip güçlendirmektir (Türedi, 2011: 119). INTOSAI 1953 yılında, ulusal Sayıştayların (Yüksek Denetim Kurumları) uluslararası üst örgütlenmesi olarak kurulmuştur. Bu örgüt de 2002 yılında muhasebe ve denetim alanlarındaki standartlaşma çalışmalarından etkilenerek, kamu denetiminin

profesyonelce yapılabilmesi ve böylece yüksek kalitede bir çıktının gerçekleştirilebilmesi için denetim rehberleri ve yönetmeliklerinin standartlarıyla ilgili olması ve tüm dünya da uygulanması gerektiğine karar vermiştir. Bu sebeple politikanın yansımaları olarak 2010'da kabul edilen standartlar seti, Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları Standartları (The International Standards of Supreme Audit Institutions - ISSAI) olarak adlandırılmıştır. Daha sonra dünya genelindeki Sayıştaylara bu standartları kullanmaları için çağrı yapılmıştır (Zencirkıran, 2015: 66).

INTOSAI, işletmelerin çalışanları ve yöneticileri tarafından risklerle başa çıkabilmek amacıyla oluşturulmuştur. INTOSAI, işletme içerisindeki görevli bütün personelin iç kontrol sürecinde sorumluluklarının bulunmasına ilave olarak işletme dışındaki kişi veya grupların da düşünce ve görüşleriyle önem kazanarak geliştirilmiş bir süreçtir. İşletme dışından iç kontrole katkıda bulunan gruplar; Yüksek Denetim Kurumları (Sayıştaylar), dış denetçiler, yasa koyucular ve düzenleyicilerdir (Güney ve Sarı, 2015: 12).

4.2. İç Kontrol Sistemine İlişkin Ulusal Düzenlemeler

2000'li yıllarının başından itibaren ülkemizde, kamu kurumlarıyla para ve sermaye piyasalarında faaliyet göstermekte olan kurum ve kuruluşların yönetmeliklerinde iç kontrole alakalı düzenlemelere yer vermeye başlanmıştır. Bu kurum ve kuruluşların uluslararası piyasalar ile ilişkilerinin doğrudan ya da dolaylı olarak artmasıyla beraber Avrupa Birliği kazanımlarına uyum sağlanması gereksinimi sebebiyle küresel düzenleyici kurumların düzenlemelerinde bulunan kontrol modelleri, ülkemiz yönetmeliklerine de yansımıştır. Fakat ülkemizdeki düzenleme işlemlerinde yer alan kontrol kavramı ve tanımlarının amacı sistemik modeli açıklamaktan uzak, birbirini tekrar eden-AICPA'nın 1949 yılında yaptığı ve 1992'de terk ettiği tanımlamayı benimsemiş- bir özelliği üstlenmektedir (Cömert, 2016: 7-8).

Kurumların amaç ve hedeflerine ulaşmasını sağlamaya yönelik ülkemizde çeşitli iç kontrol düzenlemeleri gerçekleştirilmiştir. Bu düzenlemeler aşağıda başlıklar halinde açıklanmaktadır.

4.2.1. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) Düzenlemeleri ve İç Kontrol

30.07.1981 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren Sermaye Piyasası Kanunu (SPK), sermaye piyasasının güven, açıklık ve kararlılık içinde çalışmasını ve tasarruf sahiplerinin haklarının korunmasını amaçlamaktadır. Sermaye piyasası araçları ve bunların ihracı, halka arzı, satışı, halka arz edenler, borsalar ve teşkilatlanmış diğer piyasalar, sermaye piyasası faaliyetleri, sermaye piyasası kurumları bu Kanun hükümlerine tabidir. SPK, menkul kıymetleri halka sunan ve sermaye piyasasında faaliyet göstermekte olan kuruluş denetimlerini ve bu kuruluşlardan gelen dönemsel bildirimler üzerinde yasalara uygunluk ve mali kuruluş tarafından gerçekleştirilmektedir (Gücenme, 2004: 15).

İç kontrol konusu ülkemiz açısından değerlendirildiğinde, Sermaye Piyasası Kurulunca yayımlanan X/16 seri/sıra numaralı Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetleme Hakkında tebliğinin 28. Maddesinde, "İç Kontrol sistemi, yönetim politikalarına uymak da dâhil olmak üzere, işlerin düzenli ve etkin yürütülmesi, varlıkların korunması, hata, hile ve usulsüzlüklerin önlenmesi ve belirlenmesi, muhasebe kayıtlarının doğru ve eksiksiz olması ve mali bilgilerin güvenilir olarak zamanında derlenmesi amacıyla işletmede uygulanan organizasyon planı ile bunlara ilişkin tüm yöntemleri kapsar" şeklinde tanımlanmaktadır (Gönen, 2009: 193).

SPK yönetmeliğinde iç kontrol sisteminin değerlendirilmesi Seri: X No: 22 sayılı Tebliğ'de detaylı olarak düzenlenmiştir. Buna göre; bağımsız denetçi, uygulayacağı denetim

tekniklerinin türünü, uygulama zamanını ve kapsamını belirlemek için, müşterinin İKS'nin aktif bir biçimde işleyip işlemediğini değerlendirmek zorundadır. Bağımsız denetçi, İKS değerlendirmelerine bağlı olarak dönem içerisinde zaman zaman yapacağı, bağımsız denetim programı ile denetim yöntemlerini gözden geçirir.

4.2.2. 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu ve İç Kontrol

01.11.2005'te yürürlüğe giren 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun İç Sistemler başlığındaki 2. bölümün 29-32. maddelerinde bankalar tarafından oluşturulması gereken iç kontrol, iç denetim ve risk yönetimi sistemleri üzerine çeşitli yükümlülükler düzenlenmiştir. Kanunun, 29. maddesinde de "Bankalar, maruz kaldıkları risklerin izlenmesi, kontrolünün sağlanması, faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu ve değişen koşullara uygun, tüm şube ve konsolidasyona tabi ortaklıklarını kapsayan yeterli ve etkin bir iç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim sistemi kurmak ve işletmekle yükümlüdürler. İç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim sistemlerinin kuruluşuna, işleyişine, yeterliliğine, oluşturulacak birimlere, icra edilecek faaliyetlere, üst yönetimin görev ve sorumlulukları ile Bankacılık Düzenleme ve Denetim Kurumuna yapılacak raporlamalara ilişkin usul ve esaslar kurulca belirlenir" ifadesine yer verilmiştir. Ayrıca 30. Maddenin son fıkrasında belirtilen; iç kontrol faaliyetlerinin yönetim kuruluna bağlı olarak çalışacak iç kontrol birimi ve personeli tarafından yürütülmesi ifadesi ilk kez bir kanun maddesi olarak tanzim edilmiştir.

Bankalar Kanunu'nun banka yönetim kuruluna vermiş olduğu sorumluluklar; iç kontrolün yönetmeliğine mutabık bir şekilde kurulması, planlanması, aktif biçimde uygulanması ve finansal raporlama sistemlerinin güvenilirliğinin sağlanmasıdır. Bankalar riske uğradıkları durumda bunun izlenmesi ve bundan dolayı kontrolün sağlanması amacıyla çalışmaların kapsamı ve yapısıyla uyumlu, yeterli ve aktif bir iç kontrol sistemi kurmak ve işletmekle yükümlüdürler. Bankalar, çalışmalarının yönetmeliğe, iç düzenlemelerine ve bankacılık işlerine uygun bir şekilde yürütülmesini, muhasebe ve raporlama sisteminin aktif bir biçimde çalışarak raporların zamanında hazırlanılmasını ve her seviyedeki çalışanın uyması gereken kontrol faaliyetlerini iç kontrol yapısıyla sağlamaktadırlar. Kanuna göre bankalar, "icra görevi olmayan yönetim kurulu üyeleri arasından seçecekleri en az iki üyeden oluşan bir denetim kurulu oluşturmak ve bu şekilde denetim ve gözetim faaliyetlerini yerine getirmek zorundadır." Denetim komitesi, bankanın iç kontrol yapısının etkin biçimde çalışmasından ve finansal raporların zamanında ve gerçeğe uygun düzenlenmesini sağlamaktan sorumludurlar (Türedi ve Koban, 2016: 162).

4.2.3. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) ve İç Kontrol

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK), "Bankaların iç denetim ve risk yönetimi sistemleri hakkında yönetmelik" 08 Şubat 2001 tarihli ve 24312 sayılı Resmi Gazete'de yayınlamıştır. Yönetmelikte iç kontrol, iç denetim ve risk yönetimi sistemlerine ait bilgiler yer almaktadır. Bu yönetmelik sonrasında 01 Kasım 2006 tarihli ve 26333 sayılı Resmi Gazete'de "Bankaların kurumsal yönetim ilkelerine ilişkin yönetmelik" yayınlanmıştır. Yönetmelikte iç kontrol sisteminin özellikleri, bu konuda bağımsız denetçinin sorumlulukları ve denetim faaliyetlerinde dikkat edilmesi gereken durumlar belirtilmiştir.

11.07.2014 tarihinde ve 29057 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan BDDK "Bankaların iç sistemleri ve içsel sermaye yeterliliği değerlendirme süreci hakkında yönetmelik" yayınlanmıştır. Bu yönetmelikte, bankaların kuracakları iç kontrol, iç denetim, risk yönetim sistemlerine, içsel sermaye yeterliliğinin değerlendirilme sürecine ve bunların işleyişine ilişkin

usul ve esasları düzenlemek amaçlanmıştır. Ayrıca yönetmeliğin 9. Maddesinde iç kontrolün amaçları “Bankanın varlıklarının korunmasını, faaliyetlerin etkin ve verimli bir şekilde Kanuna ve ilgili diğer mevzuata, banka içi politika ve kurallara ve bankacılık teamüllerine uygun olarak yürütülmesini, muhasebe ve finansal raporlama sisteminin güvenilirliğini, bütünlüğünü ve bilgilerin zamanında elde edilebilirliğini sağlamaktır.” şeklinde vurgulanmıştır.

4.2.4. 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu ve İç Kontrol

6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TTK), 01.01.1957’de yürürlükte girmiş ve 2011 yılına kadar ekonomik durumlara yönelik hukuki ilişkilerde kullanılmıştır. Günümüz koşullarına uygun olması için 1999 yılında Adalet Bakanlığı’na oluşturulan komisyonun hazırladığı kapsamlı faaliyetler sonucu ortaya çıkan taslakla eski TTK değiştirilerek, 13.01.2011 tarih ve 6102 sayılı kanunla yeni TTK, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)’ce kabul edilmiştir.

6102 sayılı Kanun’un “Yönetimin Devri” başlıklı 367. Maddesinde iç kontrol sistemlerinin bir ölçüde biçimsel tarifini veren düzenleme yapılmıştır.

• “Yönetim Kurulu ana sözleşmeye konulacak bir yargı ile düzenlenmeyeceği bir iç yönetmeliğe göre, yönetimi; kısmen veya tamamen bir veya birkaç yönetim kurulu üyesine veya üçüncü kişiye devretmesine yetki olanağı verebilir. Bu yönetmelik şirketin yönetimini düzenler; bunun için gerekli olan işleri tanımlar, yerlerini gösterir, özellikle kimin kime bağlı ve bilgi sunmakla yükümlü olduğunu belirler. Yönetim kurulu, talep üzerine hisse sahiplerini ve korumaya değer çıkarlarını ikna edici bir şekilde ortaya koyan alacaklıları, bu yönetmeliği ilişkin yazılı olarak bilgilendirir.”

• “Yönetim, devredilmediği sürece, yönetim kurulunun tüm üyelerine aittir.”

14.02.2011 tarihinde yürürlüğe giren 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nda, işletmelerde olması gereken iç kontrol yapısına yönelik doğrudan bilgi bulunmamakta ve bu konuda yönetim kurulu üyelerine sorumluluk yüklenmemektedir. Kanunda, kurumsal risk yönetiminin gerekliliği önemle belirtilmiş olduğundan iç kontrol yapısının gerekli olduğu olarak kabul edilebilir. Zira etkin bir iç kontrol yapısı, risk yönetimi için temel bir gerekliliktir (Türedi ve Koban, 2016: 162).

4.2.5. 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve İç Kontrol

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu 10.12.2003 tarihinde kabul edilmiş, 24.12.2003 tarihinde 25326 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Bu çerçevede olmak üzere 26.12.2007 tarih ve 26738 sayı ile Maliye Bakanlığı’na Resmi gazetede 18 adet “Kamu İç Kontrol Standartları yayınlanmıştır.

Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’na dayalı olarak Maliye Bakanlığı’na yayımlanan yönetmelikte iç kontrol tanımı şöyle yapılmıştır (Madde 55);

“İdarenin amaçlarına, belirlenmiş politikalara ve mevzuata uygun olarak faaliyetlerin etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde yürütülmesini, varlık ve kaynakların korunmasını, muhasebe kayıtlarının doğru ve tam olarak tutulmasını, malî bilgi ve yönetim bilgisinin zamanında ve güvenilir olarak üretilmesini sağlamak üzere idare tarafından oluşturulan organizasyon, yöntem ve süreçle iç denetimi kapsayan malî ve diğer kontroller bütünüdür”.

Tanımdan da anlaşılacağı üzere idarenin stratejik planları onun amaç ve belirlemiş olduğu politikalarına destektir. Dolayısıyla iç kontrol, bir kurumun amaçlarına ve hedeflerine ulaşmak için yapmış olduğu tüm faaliyet ve işlemleri bünyesinde taşımaktadır. Bunlar finansal veya finansal olmayan işlem ve faaliyetleri içermektedir. Bir diğer ifade ile 5018 sayılı Kanunda iç kontrol sadece mali kontrol ile sınırlandırılmamıştır (Acar ve Akçakanat, 2012: 3).

5018 sayılı Kanunun, 56'ncı başlıklı maddesinde, iç kontrolün amaçları aşağıdaki gibi belirtilmiştir;

“İç kontrolün amacı; a) Kamu gelir, gider, varlık ve yükümlülüklerinin etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde yönetilmesini, b) Kamu idarelerinin kanunlara ve diğer düzenlemelere uygun olarak faaliyet göstermesini, c) Her türlü malî karar ve işlemlerde usulsüzlük ve yolsuzluğun önlenmesini, d) Karar oluşturmak ve izlemek için düzenli, zamanında ve güvenilir rapor ve bilgi edinilmesini, e) Varlıkların kötüye kullanılması ve israfını önlemek ve kayıplara karşı korunmasını, sağlamaktır.”

5018 sayılı Kanunun oluşturduğu iç kontrol bileşenleri COSO'nun meydana getirdiği iç kontrol maddeleriyle benzerdir. Dolayısıyla 5018 sayılı Kanun, COSO'nun iç kontrol standartlarından olan beş bileşenini benimsemiştir. 5018 sayılı Kanuna göre iç kontrol standartları, merkezi uyumlaştırma görevi çerçevesinde Maliye Bakanlığı tarafından belirlenir ve yayımlanır. Yönetimler, finansal ve finansal olmayan bütün işlemlerinde bu standartlara uygun hareket etmekle ve gereğini yerine getirmekle yükümlüdür. Kanuna ve iç kontrol standartlarına aykırı olmamak şartıyla, idarelerce görev alanları her türlü metot, süreç ve özellikli işlemlere ilişkin standartlar belirlenebilir (Acar ve Akçakanat, 2012: 3).

5. SONUÇ

Muhasebe, diğer birçok mesleklerin aksine ürettiği/sunduğu bilgilerle, çok fazla sayıda kişi ve kurumların kararlarını etkileyebilmektedir. Bu etki bilgilerin kaliteli olması halinde olumlu yönde aksi halde olumsuz yönde kendini göstermektedir. Olumsuzluk durumunda ise ülke kaynaklarının verimsiz kullanımı söz konusu olacaktır. Bu açıdan bakıldığında meslek elemanlarının yükü ve sorumlulukları fazladır.

Denetimsiz olarak yürütülen işlemlerin hem doğruluğunda, hem güvenilirliğinde hem de etkinliğinde eksikliklerin veya sorunların olacağı kaçınılmazdır. Denetimsiz muhasebenin ürettiği bilgilerin de bu kapsamda olacağı şüphesizdir.

Önemi, bütün dünyada yıldan yıla artan; düzgün ve etkin bir biçimde işletildiğinde işletme hedeflerine ulaşılmasını kolaylaştıran; ancak sorun olduğunda hem işletmeyi hem de çevresini derinden ve telafi güç sıkıntılara sokan iç kontrol ve iç kontrol sistemine yönelik olarak ulusal ve uluslararası düzeyde birçok kurum ve düzenlemeler vardır.

Özellikle finansal skandalların ardı ardına yaşandığı 2000'li yıllarla birlikte, muhasebe bilgilerinin ve denetim eylemlerinin güvenilirliği sorgulanmaya başlanmış ve güvenilirliği tekrar tesis etmeye yönelik çalışmalara hız verilmiştir. Ülkemizde, diğer ülkelerde ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren birçok kurum ve kuruluşlar düzenlemelerinde, iç kontrolü ve iç kontrol sistemini tanıtan, süreçlerin aşamalarını tespit eden, sorumluluk alanlarını belirleyen hükümlere yer vermişlerdir.

KAYNAKÇA

Acar, D. ve Özen A. (2012). Devlet Üniversitelerinin Muhasebe Birimlerinin İç Kontrol Sistemine İlişkin Algı Düzeyleri İle Mevcut Uygulamalarının Karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 28, ss. 1-17.

Adiloğlu, B. (2011). *İç Denetim Süreci ve Kontrol Prosedürleri*. Türkmen Kitabevi, İstanbul.

Agbejule, A. ve Annukka, J. (2009). Strategy, Control Activities, Monitoring and Effectiveness. *Managerial Auditing Journal*, Volume: 24, Number: 6, pp. 500-522.

- Akbulut, E. (2012). İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Etkinliğinin İncelenmesi ve Trakya Bölgesindeki Ayçiçek Yağı Sektöründe Bir Araştırma. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, Cilt: 2, Sayı: 1, ss. 174-187.
- Aktürk, A. ve Rukiye K. (2015). İşletme Yöneticilerinin İç Kontrol Yanılgıları: Antalya Gıda Üretim Sektöründe Bir Araştırma. *Journal of Yasar University*, Cilt: 10, Sayı: 39, ss. 6566-6573.
- Akyel, R. (2010). Türkiye’de İç Kontrol Kavramı, Unsurları ve Etkinliğinin Değerlendirilmesi. *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt: 17, Sayı: 1, ss. 83-97.
- Akwaa, S., Ellis, K. ve Jordi, M. G. (2017). Internal controls and credit risk relationship among banks in Europe. *Intangible Capital*, Volume: 13, Number: 1, pp. 25-50.
- Altamuro, J. ve Anne, B. (2010). How does internal control regulation affect financial reporting?. *Journal of Accounting and Economics*, Volume: 49, Number: 1-2, pp. 58-74.
- Ambarita, N., Hasbuddin, A. B. W., ve Nasrullah, D. (2016). The Effect of Local Government Heads’ Commitment and Human Resource Competency on Local Government Accounting Information System, Internal Control System, and Audit Opinion of Local Government Financial Statements in Southeast Sulawesi Indonesia. *International Journal of Science and Research*, Volume: 5, Number: 4, pp. 1830-1837.
- Atmaca, M. (2012). Muhasebe Skandallarının Önlenmesinde İç Kontrol Sisteminin Etkinleştirilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 1, ss. 191-205.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK). (2001, Şubat 08). Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik. *RG (24312)*. www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/02/20010208.htm (18.03.2021).
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK). (2006, Kasım 01). Bankaların Kurumsal Yönetim İlkelerine İlişkin Yönetmelik. *RG (26333)*. www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/11/20061101-25.htm (18.03.2021).
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK). (2014, Temmuz 11). Bankaların İç Sistemleri ve İçsel Sermaye Yeterliliği Değerlendirme Süreci Hakkında Yönetmelik. *RG (29057)*. www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/07/20140711-5.htm (18.03.2021).
- Bankacılık Kanunu (5411 Sayılı BK). (2005, Ekim 19). www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051101M1-1.htm (19.03.2021).
- Bozkurt, O. (2014). Mükellef Firmanın İç Muhasebe Kontrol Sistemi, Firma Büyüklüğü ve Ününün Bağımsız Muhasebeci Geliri ve Hizmet Performansı Üzerine Etkisi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 21, ss. 65-86.
- Ceyhan, İ. F. ve Mehmet A. (2014). Coso İç Kontrol Modeli’nin Yapısal Eşitlik Modeli ile İncelenmesi: Bir Hastane Uygulaması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 10, ss. 179-198.
- Cika, N. (2017). An Analysis of Practices of Internal Controls in Small and Medium Enterprises in Albania. *Journal of Accounting and Management*, Volume: 7, Number: 3, pp. 87-97.
- Committee of Sponsoring Organisations of the Treadway Commission (COSO). (2013). *The 2013 Internal Control–Integrated Framework Executive Summary*.

- Cömert, N. (2016). İşletmelerde Kontrol ve Denetim Kavramlarının Doğru Kullanılması Amacına Yönelik Kavramsal Bir İnceleme. *Marmara Üniversitesi Marmara Business Review Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 1-20.
- Çukacı, Y. C. (2012). *Vakıflarda İç Kontrol Sistemi*, Alfa Akademi Basım Yayım, Ankara.
- Dabbağoğlu, K. (2009). İç Kontrol Sistemi. *Journal of QafqazUniversity*, Sayı: 26, ss. 109-115.
- Demirbaş, M. (2005). İç Kontrol ve İç Denetim Faaliyetlerinin Kapsamında Meydana Gelen Değişimler, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 7, ss. 167-188.
- Eralp, İ. ve Bülent, B. (2014). *Kamu Yönetiminde İç Kontrol ve Ön Mali Kontrol*, Bekad Yayınları, Ankara.
- Fan, Y., Chan, L. ve Raghunandan, K. (2017). Is SOX 404(a) Management Internal Control Reporting an Effective Alternative to SOX 404(b) Internal Control Audits?. *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, Volume: 36, Number: 3, pp. 71-89.
- Foster, B. P. ve Trimbak, S. (2013). Material Internal Control Weaknesses and Earnings Management in the Post-SOX Environment. *The Journal of Applied Business Research*, Volume: 29, Number: 1, pp. 183-194.
- Goh, B. W. ve Dan, L. (2011). Internal Controls and Conditional Conservatism. *The Accounting Review*, Volume: 86, Number: 3, pp. 975-1005.
- Gönen, S. ve Bilal, S. (2016). İç Kontrol Riskinin Saptanmasında Muhasebe Meslek Mensuplarının Rolü ve Şeffaflık Arasındaki İlişkinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt: 18, Özel Sayı: 1, ss. 727-759.
- Gupta, P. P., Heibatollah, S. ve Haiyan, Z. (2018). Do Companies With Effective Internal Controls Over Financial Reporting Benefit From Sarbanes–Oxley Sections 302 and 404?. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, Volume: 33, Number: 2, pp. 200-227.
- Gupta, P. P., Thomas, R. W. ve Lynn, E. T. (2013). Sarbanes-Oxley and Public Reporting on Internal Control: Hasty Reaction or Delayed Action?. *Accounting Horizons*, Volume: 27, Number: 2, pp. 371-408.
- Gönen, S. (2009). İç Kontrol Sisteminin Unsurlarından Kontrol Ortamının İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi (Möдав)*, Cilt: 11, Sayı: 1, ss. 189-217.
- Gücenme, Ü. (2004). *Muhasebe Denetimi*, 1. Baskı, Alfa Akademi Basım Yayım, İstanbul.
- Gül, M. ve İsmail K. (2015). Bankalarda İç Kontrol – İç Denetim İlişkisi ve Bir Uygulama. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, Sayı: 45, ss. 89-111.
- Güner, M. F. (2009). Kamu İdarelerinin Etkin Yönetiminde İç Kontrol Uygulamalarının Rolü. *Maliye Dergisi*, Sayı: 157, ss. 183-195.
- Güney, S. ve Salim, S. S. (2015). Muhasebe Denetiminin Etkinliğini Sağlamada İç Kontrolün Rolü. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 5, ss. 62-80.
- İbiş, C. ve Özgür, Ç. (2012). İşletmelerde İç Kontrol Sistemine Genel Bakış. *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 85, ss. 95-121.

- Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu Düzenlemeleri (5018 Sayılı KMYKKD). (2007, Aralık 26). *RG* (26738). www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5018.pdf (19.03.2021).
- Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu Düzenlemeleri (5018 Sayılı KMYKKD). (2003, Aralık 10). *RG* (25326). www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/12/20071226-21.htm (19.03.2021).
- Kanagaretnam, K., Gerald, J. L., Chen, M. ve Jian, Z. (2016). National Culture and Internal Control Material Weaknesses Around the World. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, Volume: 31, Number: 1, pp. 28-50.
- Karakoç, M. ve Serkan, Ö. (2016). İç Kontrolde Coso ve ICFR İlişkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 56, ss. 141-152.
- Kaya, S. (2015). *Üretim İşletmelerinde İç Kontrol ve İç Deneti*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Keskin, D. A. (2006). *İç Kontrol Sistemi Kontrol Öz Değerlendirme*, 1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Kulikova, L. I. ve Satdarova, D. R. (2016), İnternal Control and Compliance-Control as Effective Methods of Management, Detection and Prevention of Financial Statement Fraud. *Electronic Business Journal*, Vol: 15, Number: 5, pp. 254-265.
- Lakis, V. ve Lukas, G. (2012). The Concept of İnternal Control System: Theoretical Aspect. *Ekonomika*, Vol: 91, Number: 2, pp. 142-152.
- Masanja, N. M. (2018). The Impact of Internal Control Challenges on Organizational Financial Performance for Selected Local Government Authorities in Arumeru District, Arusha Tanzania. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*, Volume: 2, Number: 11, pp. 206-211.
- Ömürbek, V. ve Sevil, Ö. A. (2011). Turizm İşletmelerinde İç Kontrol Sisteminin Etkinliğinin İncelenmesi ve Manavgat Bölgesindeki Beş Yıldızlı Otellerde Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 16, Sayı: 1, ss. 379-402.
- Özbirecikli, M., Kayahan, T. ve İrem, K. (2015). Üretim İşletmelerinde İç Kontrol Sistemi Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma: Antakya Örneği. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 3, ss. 497-523.
- Paletta, A. ve Genc, A. (2018). SOX Disclosure and the Effect of Internal Controls on Executive Compensation. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, Volume: 33, Number: 2, pp. 277-295.
- Phornlaphatrachakorn, K. (2019). Internal Control Quality, Accounting Information Usefulness, Regulation Compliance and Decision-Making Success: Evidence from Canned and Processed Foods Businesses in Thailand. *International Journal of Business*, Volume: 24, Number: 2, pp. 198-215.
- Sermaye Piyasası Kurulu (SPK). Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri: X, No: 22).

- Suárez, C. A. (2017). İnternal Control Systems Leading to Family Business Performance in Mexico: A Framework Analysis. *Journal of İnternational Business Research*, Vol: 16, Number:1, pp. 1-16.
- Sun, Y. (2016). Internal Control Weakness Disclosure and Firm Investment. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, Volume: 31, Number: 2, pp. 277-307.
- Takahiro, S. ve Pan, J. (2012). Comparison of Internal Control Systems in Japan and China. *International Journal of Business Administration*, Volume: 3, Number: 1, pp. 66-74.
- Travinska, S. I. (2014). Current Liabilities as an İnternal Control İtem in a Company Using Computer Technologies., *Икономически изследвания Economic Studies*, Number:2, pp. 144-155.
- Tüm, K. ve Metin, R. (2015). İç Kontrol Sisteminin Örgüt Kültürünü Belirlemesindeki Rolü. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 31, ss. 395-422.
- Türedi, H. (2011). Türk Kamu Mali Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması: İç Kontrol. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 16, ss. 99-127.
- Türedi, H., Ahmet, O. K. ve Gencay, K. (2015). Coso İç Kontrol (ABD) Modeli İle İngiliz (Turnbull) ve Kanada (Coco) Modellerinin Karşılaştırılması. *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 99, ss. 95-119.
- Türedi, H. ve Ahmet, O. K. (2016). Coso İç Kontrol Modelinde Risk Değerlendirme Faaliyetleri. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 46, ss. 155-177.
- Türk Ticaret Kanunu (6102 Sayılı TTK). (2011, Şubat 14). *RG* (27846).
www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/02/20110214-1-1.htm (18.03.2021).
- Uysal, G. (2010). Coso İç Kontrol Sistemi'nde İnsan Kaynakları Yönetimi: Bütünleşik Çerçeve. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı: 48, ss. 125-129.
- Younas, A. ve Aza, A. ve Md K. (2019). Essentiality of internal control in Audit process. *International Journal of Business and Applied Social Science*, Vol: 5, Number:11, pp. 1-6.
- Yurtsever, G. (2010). *Bankacılığımızda İç Kontrol*, 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Zencirkıran, S. (2015). Uluslararası Muhasebe ve Denetim Standartlarının Ulusal Düzeydeki Mevzuat ile İlişkisi: Türkiye Örneği. *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 98, ss. 61-74.